

**ПРАВО НА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПОЗОВ:
ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА СУДОВА ПРАКТИКА**

Однією з найважливіших характеристик правової держави є її здатність нести відповідальність за свої рішення і дії перед суспільством і громадянином. Серед форм забезпечення такої відповідальності називається судовий контроль. Створення в Україні системи адміністративних судів як невід'ємної складової національної системи судів та механізму захисту прав і свобод громадян обумовлює актуальність дослідження змісту права на адміністративний позов.

Право на судовий захист входить до переліку тих прав, що захищаються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Виходячи із цього, слід проаналізувати, які елементи цього права з позиції практики Європейського суду з прав людини є обов'язковими та яке тлумачення цим елементам надає Європейський суд з прав людини. Відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод можна виокремити такі елементи права на судовий захист: 1) право на розгляд справи; 2) право на справедливості судового розгляду; 3) право на публічність розгляду справи та проголошення рішення; 4) право на розумний строк розгляду справи; 5) право на розгляд справи судом, установленим законом; 6) право на незалежність і безсторонність суду [1].

Право на розгляд справи означає право особи звернутися до суду та право на те, що його справа буде розглянуто та вирішено судом. При цьому, особі має бути забезпечена можливість реалізувати вказані права без будь-яких перепон чи ускладнень. Здатність особи безперешкодно отримати судовий захист є змістом поняття доступу до правосуддя.

Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод доступність правосуддя є невід'ємним елементом права на справедливий суд, хоча сама категорія «доступність» у наведеній статті не вживається. У справі Беллет проти Франції від 4 грудня 1995 р. Європейський суд з прав

людини зазначив, що «стаття 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права» [2, с. 482–493].

Е.Л. Трегубов зазначає, що питання реалізації принципу справедливості судового розгляду справи є одним із найбільш складних і дискусійних, що викликано цілою низкою причин. Європейський суд з прав людини розмежовує питання справедливості судового процесу та питання правильності чи хибності судового рішення [3, с. 358]. З огляду на те, що справедливість є здебільшого філософською категорією і Європейським судом з прав людини не напрацьовано чітких критеріїв та правил справедливості, тому Європейський суд з прав людини не вправі встановлювати, чи правильно було ухвалено рішення, однак вправі вирішити, чи був розгляд справи справедливим. На практиці у деяких рішеннях зустрічається позиція, що «справедливий розгляд справи» включає в себе такі аспекти належного відправлення правосуддя, як право на доступ до правосуддя, рівність сторін, змагальний характер судового розгляду справи, обґрунтованість судового розгляду тощо [4, с. 65].

Наступним елементом права на судовий захист є публічність розгляду справи та проголошення рішення. Нормативне закріплення вимоги публічного розгляду справи спрямовано на захист особи від таємного, не підконтрольного суспільству відправлення правосуддя. До категорії «публічність» Європейським судом з прав людини включається, по-перше, проведення судових засідань у відкритому режимі, тобто вимога публічності розгляду справи дотримується, якщо справа розглядалася публічно принаймні у суді першої інстанції. По-друге, до вимоги публічності належить публічне проголошення судового рішення. При цьому публічне оголошення судового рішення означає не спосіб його оприлюднення, а можливість ознайомитися з ним. Це пов'язано з особливостями національного законодавства, що не завжди передбачає усне оголошення судового рішення.

Статтею 6 Конвенції також гарантується право на розгляд справи судом у «розумні строки». За загальним правилом, розумний строк обчислюється з моменту відкриття провадження у справі і завершується ухваленням остаточного рішення судом найвищої інстанції. Слід зазначити, що у своїй практиці Європейський суд з прав людини підходить до цієї проблеми дуже індивідуально. Разом із тим, було встановлено певні критерії, у світлі яких слід оцінювати тривалість провадження це: складність справи, поведінка заявника, кількість стадій судочинства, дії відповідних органів, а також особливості політичної або соціальної ситуації у державі тощо.

Наступною гарантією, що закріплена п. 1 ст. 6 Конвенції є право на розгляд справи судом, встановленим законом. У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» зазначено, що термін «встановленим законом» у ст. 6 Конвенції спрямований на гарантування того, «що судова гілка влади у демократичному суспільстві не залежить від органів виконавчої влади, але керується законом, що приймається парламентом. Категорія «встановленого законом» поширюється не лише на правову основу самого існування «суду», але й на дотримання таким судом певних норм, які регулюють його діяльність [5].

Незалежність та безсторонність судової влади є взаємодоповнюючими поняттями і є основоположними гарантіями реалізації права на судовий захист. Під гарантією незалежності слід розуміти здатність суду розглядати справу та ухвалювати рішення, не перебуваючи при цьому у залежності від волі сторін чи органів державної влади. Незалежність суду визначається не тільки його незалежністю у конкретній справі, а також і в розумінні незалежності системи судів від політичних та владних впливів взагалі. Слід зазначити, що Європейським судом з прав людини у багатьох справах було визначено принципи, за якими суд можна визначити як безсторонній. Зокрема, у справі «Пуллар проти Сполученого Королівства» від 10 червня 1996 р. Європейський суд з прав людини вказав, що судова практика передбачає два критерії для встановлення безсторонності суду в сенсі п. 1 ст. 6 Конвенції. По-перше, потрібно встановити, що суд був суб'єктивно безстороннім, тобто жоден із його членів відкрито не проявляв упередженості та особистої зацікавленості.

Особиста безсторонність презюмується доти, доки не буде доведено інше. По-друге, суд повинен бути об'єктивно безстороннім, тобто передбачається існування достатніх гарантій, щоб виключити будь-які сумніви щодо цього [6].

Європейський суд з прав людини у своїй практиці виокремлює низку елементів права на судовий захист, які отримують свого подальшого розвитку в національному законодавстві. Так, на забезпечення ефективного захисту прав та свобод людини спрямовано норми Конституції щодо права кожного на судовий захист, що стало одним із фундаментальних прав людини, гарантованих у конституційному порядку. Вінцем нормативного забезпечення прав осіб на судовий захист у справах адміністративної юрисдикції є Кодекс адміністративного судочинства України [7].

З урахуванням універсальних найбільш загальних елементів права на судовий захист, що виокремлені практикою Європейського суду з прав людини, з огляду на нормативну модель адміністративного судочинства, що визначена КАС України до елементів права на судовий захист у позовному провадженні адміністративного судочинства можна віднести: право на незалежний і неупереджений суд; право на пред'явлення адміністративного позову; право на участь у судовому розгляді; право на задоволення позову, право на оскарження судових рішень в апеляційному та касаційному порядку, а також право на виконання остаточних та обов'язкових судових рішень. Отже, категорія «право на адміністративний позов» нерозривно пов'язана з правом на судовий захист в адміністративному судочинстві, опосередковуючи його елементи, окреслені можливістю реалізації цього права саме у позовному провадженні адміністративного судочинства.

Джерела:

1. Конвенцією про захист прав людини і основоположних: Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 Дата оновлення: 02.10.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Беллет против Франции: решение Европейского суда по правам человека от 04.12.1995 г. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики,

- относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод: Судебная практика с 1960 по 2002 гг. СПб. Юрид. центр Пресс, 2004. М. Де Сальвиа. С. 482–493.
3. Трегубов Е. Л. Право на справедливый суд у практиці Європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2010. № 1. С. 358–363.
 4. Моул Н. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. – Ст. 6. Право на справедливое судебное разбирательство. Прецеденты и комментарии: Моул Н., Харби К., Алексеева Л. Б., М. Российская академия правосудия, 2001. 139 с.
 5. Рішення у справі «Сокурєнко і Стригун проти України» від 20.07.2006 р. // Офіційний Вісник України. 2007. № 1. Ст. 59.